

AVRUPA VATANDAŞLIK SÖZLEŞMESİ

Doç. Dr. GÜLİN GÜNGÖR*

Vatandaşlık hukuku alanında mevcut ilkelerin geliştirilerek iç hukuklara intikali ile vatansızlığın mümkün olduğunca önlenmesini hedefleyen Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi¹, âkit tarafların ve bireylerin meşru menfaatlerinin gözetilmesi yaklaşımıyla Avrupa Konseyi üyesi devletlerin vatandaşlık düzenlemeleri arasında mümkün olan en yüksek birliği sağlamak üzere 6 Kasım 1997'de Strasbourg'da akdedilmiştir².

Vatandaşlık konularında ayırıcılığın önlenmesi, İnsan Hakları ve Temel Hürriyetler Sözleşmesinin³ sekizinci maddesinde de yer verilen aile hayatının korunması, ve millî hukuk düzenlerinin çok vatandaşlığa ilişkin farklı yaklaşımları karşısında özellikle çok vatandaşlık sahibi olan kişilerin hak ve yükümlülükleri itibariyle duruma uygun çözümler geliştirilmesi, sözleşme hazırlayıcılarının üzerinde önemle durduğu diğer hukukî sorunlar olmuştur.

Türkiye sözleşmeye taraf değildir⁴. Bununla birlikte, vatandaşlık huku-

---

* Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Devletler Hususî Hukuku Ana Bilim Dalı Öğretim Üyesi.

¹ *European Convention on Nationality, Strasbourg 6.XI.1997, Council of Europe, European Treaties, ETS No.166.* Sözleşmenin İngilizce metni için bkz. <<http://www.coe.fr/eng/legaltxt/166e.htm>>.

² 30.11.1999 tarihi itibariyle Avusturya (17.9.1998), Moldova (30.11.1999) ve Slovakya (27.5.1998) tarafından onaylanan Sözleşme bu devletler arasında 1.3.2000 tarihinde yürürlüğe girmiştir: *Council of Europe, European Treaties, Chart of Signatures and Ratifications, ETS No.166, Last Update 30.11.1999,* <<http://www.coe.fr/taclconv/166t.htm>>.

³ RG.19.3.1954-8662. Sekizinci maddesi için bkz. ÜNAL, Ş.: *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi*, Ankara 1995, sh.190 vd.

⁴ Sözleşmenin 30.11.1999 itibariyle tarafları sırasıyla, Arnavutluk, Avusturya,

ku alanının milletlerarası hukuk kaynaklarını oluşturan milletlerarası sözleşmelerden biri olarak milletlerarası hukukta yerini almış olması sebebiyle Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinde yer alan kural ve ilkelerin incelenmesinde yarar görülmüştür.

I. SÖZLEŞMENİN KONU ALANI

Sözleşme, genel olarak, gerçek kişilerin vatandaşlığına ilişkin kural ve ilkelerin oluşturulması ile çok vatandaşlık halinde askerlik yükümlülüğünün düzenlenmesini konu edinmiştir (md.1).

II. TANIMLAR

Sözleşme, vatandaşlık, çok vatandaşlık, çocuk ve iç hukuk kavramlarını kendi amaçları itibariyle tanımlama yolunu seçmiştir.

"Vatandaşlık", kişi ile devlet arasında, kişinin etnik kökenine işaret etmeyen bir hukukî bağ olarak tanımlanmıştır (md.2/a). Bir yandan vatandaşlığın biçimsel veçhesi olan "bağ olma özelliğine" dikkat çekilirken, diğer taraftan etnik özelliklerden arındırılmış olması, millet ile değil, devlet ile kurulan hukukî bir bağ olarak düşünüldüğüne işaret etmektedir⁵.

Yine Sözleşme vatandaşlığın iç hukuk yönü ile değil milletlerarası hukuk yönü ile ilgilenmiştir. Vatandaşlığın aynı zamanda siyasî bir bağ olma özelliğinin tanımında ihmal edilmesi⁶, sözleşmenin vatandaşlığın millî yönünden ziyade milletlerarası yönü ile ilgilendiğine işaret etmektedir.

Bulgaristan, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Finlandiya, Macaristan, Moldova, İsveç, İtalya, İzlanda, Hollanda, Norveç, Polonya, Portekiz, Romanya, Rusya, Slovakya, Makedonya ve Yunanistan'dır.

⁵ Bu yönde ayrıca bkz. GÖĞER, E.: Türk Tâbiyet Hukuku, Ankara 1975, sh.3 (*Tâbiyet*); WEISS, P.: Nationality and Statelessness in International Law, London 1956, sh.3 vd.

⁶ Vatandaşlığın siyasî bir bağ olma özelliği, siyasî hakların kullanılması ile diplomatik himaye hakkından faydalanma hususunda önem taşır. Vatandaşlığın siyasî bağ olma özelliğine önem vermeyen statücü teori hakkında bilgi için bkz. GÖĞER, *Tâbiyet*, sh.8.

"Çok vatandaşlık"⁷, aynı kişi tarafından eş zamanlı sahip bulunulan iki veya çok vatandaşlık (md.2/b);

"Çocuk", uygulanacak hukuka göre daha erken reşit olunan haller saklı kalmak üzere, on sekiz yaşın altındaki kişiler (md.2/c);

"İç hukuk", Anayasa, mevzuat, mahkeme kararları, içtihat hukuku, örf ve âdet kuralları, uygulama ve milletlerarası hukuk araçlarından elde edilen kurallar da dahil millî hukuk düzenlerinin tüm kurallarıdır (md.2/d).

III. VATANDAŞLIĞIN GENEL ESASLARI

Münhasır yetki, vatandaşlık ilkeleri (direktif ilkeler) ile ayırım yapma yasağı sözleşmede vatandaşlığın genel esasları olarak yer almış ve geliştirilmiş şekliyle iç hukuklarda yer alması kabul edilmiştir.

A. Münhasır Yetki

Münhasır yetki (*exclusive domestic jurisdiction/domaine réservé*), millî devletin kendisini meydana getiren insan topluluğunu tayin etme hususunda sahip olduğu yetkidir. Vatandaşlık hukuku alanında egemen devletin kendi vatandaşlarını tayin hususunda sahip olduğu münhasır yetki Sözleşmede de vatandaşlığın genel esaslarından biri olarak tekrarlanmaktadır (md.3/1)⁸.

⁷ *Multinationality, multiple nationality, plural nationality, sujets mixtes.*

⁸ Münhasır yetki esasının vatandaşlığın genel esaslarından birisi olduğu 12.4.1930 tarihinde La Haye'de akdedilen *Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Sözleşme* md.1 c.1'de de belirtilmektedir: *Convention on Certain Questions Relating to the Conflict of Nationality Laws* (L.N. Doc. C.24. M.13. 1931.V.). Ayrıca bkz. ULUOCAK, N.: *Türk Vatandaşlık Hukuku (Karşılaştırmalı-Uygulamalı)*, İstanbul 1989, sh.6; NOMER, E.: *Vatandaşlık Hukuku*, B.11, İstanbul 1998, sh.5 (*Vatandaşlık*); AYBAY, R.: *Yurttaşlık Hukuku*, B.2, İstanbul 1991, sh.9; ONAR, E.-TİRYAKİOĞLU, B.: *1982 Anayasasında Milletvekilliği Vatandaşlık İlişkisi*, Av. Dr. Faruk Erem'e Armağan, TBB Yayını No.8, Ankara 1999, sh.562; SCOTT, J.B.-MAÛRTUA, V.M.: *Observations on Nationality*, New York 1930, sh.26 vd.

Millî devletler münhasır yetkileri çerçevesinde sevk ettiği vatandaşlık düzenlemelerinde vatandaşlığın milletlerarası yönünü düzenlemezler. Millî hukuk düzenlemeleri vatandaşlığın iç hukuk yönü ile sınırlıdır. Bu bakımdan sözleşme, millî devletlerin kendi vatandaşlarını serbestçe tayin etme konusunda sahip olduğu münhasır yetki esasını tekrarladıktan sonra⁹, bu tayinin sınırsız kabul görmeyeceğine, yetkinin milletlerarası hukuka uygun olarak kullanılması hususu üzerinde durmak suretiyle vatandaşlığın milletlerarası yönüne ve milletlerarası hukukun vatandaşlık hukuku alanında da üstünlüğüne dikkati çekici bir özellik sergilemektedir.

Millî devletlerin münhasır yetkileri çerçevesinde esaslarını tayin ettiği vatandaşlığın diğer âkit devletler tarafından tanınması, bu tespitin milletlerarası hukuka uygunluğu ölçüsünde kabul edilmiştir¹⁰. Aksine yaklaşımların milletlerarası hukukta müeyyidesi vatandaşlığın etkili olmaması olarak ortaya konmaktadır.

Vatandaşlık hukuku alanında milletlerarası hukuka uygunluk, bu alanda mevcut milletlerarası sözleşmelere¹¹, milletlerarası örf ve âdete¹² ve hukukun genel ilkelerine¹³ uygunluktur. Millî devletlerin milletlerarası

⁹ Konunun devletlerin hâkimiyet tasarrufu olduğu hakkında bkz. NOMER, E.: Türk Vatandaşlık Hukukunun Genel İlkeleri, Cumhuriyet'in 75. Yıl Armağanı, İstanbul 1999, sh.733 (*Genel İlkeler*).

¹⁰ Aynı yönde bkz. *Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Sözleşme*, md.1 c.2.

¹¹ Vatandaşlık hukuku alanında akdedilmiş sözleşmelere örnek olarak, *Vatandaşlık Kanunları İhtilâflarına İlişkin Bazı Sorunlar Hakkında Sözleşme* (La Haye, 1930); *Bazı Vatansızlık Halleri Hakkında Protokol* (La Haye 1930) (L.N. Doc.C.26.M.15.1931.V); *Vatansızların Hukukî Durumu Hakkında 28.9.1954 tarihli Sözleşme* (U.N.Doc.E/Conf.17/5); *Vatansızlık Hallerinin Sayısının Azaltılmasına Dair Sözleşme* (RG 15.8.1975-15327); *Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesine İlişkin Milletlerarası Sözleşme* (RG 14.10.1985-18898); *Vatansız Kişilerin Hukukî Durumu Hakkında 28.9.1984 tarihli Sözleşme ve Ekleri*, ile *Vatansızlığın Azaltılması Hakkında 30.8.1961 tarihli Sözleşme* (<http://www.un.org/law/ilc/texts/statfra.htm>) gösterilebilir.

¹² Vatandaşlık hukuku alanında yeknesak hukuk özelliği taşıyan milletlerarası konvansiyonlar akdedildiği ölçüde, bu alanda örf ve âdetin gelişmesine katkıda bulunulmuş olacaktır.

¹³ Millî hukuk düzenlerinin vatandaşlık hukuku alanında sahip olduğu farklı düzenlemeler sebebiyle bu alanda genel hukuk ilkesi olarak kabul görmüş hukuk

sözleşmeler ile vatandaşlık hukuku konusunda taahhütlerde bulunduğu hallerde, taahhütte bulunulan vatandaşlık konuları itibariyle vatandaşlığın millî yönünün gerilediği ve yine bu konuların münhasır yetkiye dahil olma özelliğinin sona erdiği milletlerarası hukukta ileri sürülmektedir¹⁴. Bu husus, vatandaşlığa ilişkin hukukî sorunların, vatandaşlığı söz konusu olan devletlerin ülkesi dışında ve özellikle milletlerarası mahkemeler önünde tartışıldığı hallerde daha da belirgin olarak ortaya çıkmaktadır¹⁵.

Vatandaşlık hukuku alanında mevcut milletlerarası sözleşmelere, bu arada bu sözleşmeye, milletlerarası örf ve âdete ve hukukun genel ilkelere uygun olarak yaratılan her vatandaşlık statüsü diğer âkit devletler tarafından da kabul edilecektir (md.3/2).

Sözleşme çerçevesinde teyid edilen husus, millî devletlerin vatandaşlık hukuku alanında sahip olduğu münhasır yetkiyi milletlerarası hukuka uygun olarak kullanmamasının milletlerarası hukukta müeyyidesinin bu vatandaşlığın diğer âkit devletler tarafından dikkate alınmaması, bu devletlerin ülkesinde ve özellikle milletlerarası mahkemeler önünde etkili kabul edilmemesi olduğudur. Bu surette, milletlerarası hukukun millî hukuklardan üstün olduğu Sözleşmede de ifadesini bulmaktadır.

Millî devletlerin vatandaşlık hukuku alanında sahip olduğu münhasır yetkiyi milletlerarası hukuka uygun kullanmaması halinde bu vatandaşlığın diğer âkit devletlerin ülkesinde tanınmaması yaklaşımı, doktrinde bazı yazarlarca, vatandaşlığın olumsuz milletlerarası hukuku (*negative international law of nationality*) olarak anılmaktadır.

Böyle açık yaklaşımların bulunmadığı hallerde ise, millî hukuk düzenlemelerinin milletlerarası hukuka uygun olduğu varsayılmaktadır. Bu

---

ilkesi bulmak zorlaşmaktadır. Vatandaşlık hukuku alanında genel hukuk ilkesi olduğu ileri sürülen sınırlı ilkelere örnek olarak *ius soli* ile *ius sanguinis* gösterilebilir. Bununla birlikte, vatandaşlık hukuku alanında genel hukuk ilkelerine muhtelif sözleşmelerde yapılan göndermenin bugün için yanıltıcı olduğu, bu alanda genel hukuk ilkesi olarak nitelenebilecek ilkelerin henüz mevcut olmadığı da doktrinde savunulmuştur. Bu yönde bkz. WEISS, sh.247 vd.

¹⁴ WEISS, sh.90.

¹⁵ SCOTT-MAÛRTUA, sh.27 dn.1.

son husus ise, vatandaşlığın olumlu milletlerarası hukuku (*positive international law of nationality*) olarak anılmıştır¹⁶.

B. İlkeler

Millî hukuk düzenlerinin vatandaşlık konusunda düzenlemelerini sevk ederken dikkate alması gereken vatandaşlık ilkeleri de sözleşmede geliştirilerek belirlenmiştir (md.4).

Buna göre;

- a) herkesin vatandaşlığa sahip olmaya hakkı vardır (md.4/a)¹⁷;
- b) vatansızlık önlenektir (md.4/b)¹⁸;
- c) hiç kimse keyfî olarak vatandaşlığından mahrum bırakılmayacaktır (md.4/c)¹⁹;
- d) ne bir âkit devletin vatandaşı ile bir yabancı arasındaki evlilik, ne bu evliliğin sona ermesi, ne de eşlerden birinin evlilik sırasında vatandaşlığının değişmesi diğer eşin vatandaşlığına kendiliğinden etki edecektir²⁰.

İlk üç ilke vatansızlığın ve millî devletlerin vatandaşlık hukuku alanında keyfî uygulamalarının önüne geçilmesi amacına yöneliktir. Özellikle birinci ve üçüncü ilke Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi md.15'de aynen yer almış ve milletlerarası özel hukuk doktrininde vatandaşlık hukukunun direktif ilkeleri olarak kabul edilmiş ideallerdendir²¹.

¹⁶ Bkz. WEISS, sh.92-93.

¹⁷ "... everyone has the right to a nationality ...".

¹⁸ "... statelessness shall be avoided ...".

¹⁹ "... no one shall be arbitrarily deprived of his or her nationality ...".

²⁰ "... neither marriage nor the dissolution of a marriage between a national of a State Party and an alien, nor the change of nationality by one of the spouses during marriage, shall automatically affect the nationality of the other spouse".

²¹ Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin İngilizce metni için bkz.<<http://www.un.org/Overview/rights.html>>. Vatandaşlık hukukunun direk-

Sözleşme vatandaşlık hukuku alanında kabul edilen ilkelere evlilik ile ilgili yeni ilkeler eklemektedir. Bu ilkelerle ilgili olarak sözleşmede, cinsiyet ayırımına yer verilmemiş, olumlu ya da olumsuz her türlü ayırimcılık yasaklanmıştır (md.5/1).

İlk olarak, evlilik, diğer eşin kendiliğinden âkit devlet vatandaşlığını kazanması hukukî sebebi olmaktan çıkarılmak istenmektedir. Bununla birlikte, ileride temas edileceği üzere, evlenme suretiyle kendiliğinden kazanılmış vatandaşlık sözleşmeye göre korunması gereken çok vatandaşlık hallerinden birisi olarak kabul görmüştür (md.14/1-b)²².

İkinci olarak, vatandaşlığın devamlılığı ilkesi sözleşmede de vurgulanmaktadır. Buna göre, evliliğin her hangi bir sebeple sona ermesi halinde evlenme yolu ile âkit devlet vatandaşlığını kazanmış eşin vatandaşlığı evliliğin sona ermesinden etkilenmeyecektir.

Üçüncü olarak, âkit devlet vatandaşı eşlerden birinin evlilik sırasında vatandaşlığının değişmesinin, diğer eşin vatandaşlığına kendiliğinden etki etmeyeceği esası benimsenmiştir. Buna göre, eşlerden birisinin diğer bir âkit devletin vatandaşlığını kazanması diğer eşin, eşe bağlı olarak kendiliğinden ikinci âkit devletin vatandaşlığını kazanması sonucunu doğurmayacaktır. Yine, eşlerden birisinin âkit devlet vatandaşlığını kaybı da, diğer eşin, eşe bağlı olarak kendiliğinden âkit devletin vatandaşlığını kaybı sebebi olmayacaktır.

Öte yandan, "herkesin sadece bir vatandaşlığı olmalıdır" ilkesi bu sözleşmede yer almamıştır. Çok vatandaşlık bu Sözleşmede bir vakıa olarak kabul edilmiştir²³. Nitekim, Sözleşmenin bazı çok vatandaşlık hallerini de kabul ettiği göz önüne alındığında²⁴, ilkenin bu Sözleşmenin amacı ile bağdaşmadığı ortaya çıkmaktadır. Öte yandan, çok vatandaş-

tif ilkeleri hakkında bkz. FİŞEK, H.: Türk Vatandaşlık Hukuku, Ankara 1959, sh.19-20; NOMER, *Vatandaşlık*, sh.5-7; AYBAY, sh.20-24; GÖĞER, *Tâbiyet*, sh.14-16; BİRSEN, K.: Devletler Hususî Hukuku, C.1 (Tâbiyet-Yabancıların Hukuku), İstanbul 1936, sh.14 vd.

²² Bkz. aşa. sh.226-227.

²³ Doktrinin yorumu için ayrıca bkz. NOMER, *Genel İlkeler*, sh.743.

²⁴ Çocukların doğumla (md.14/1-a), diğer vatandaşların evlenme yolu ile kendiliğinden (md.14/1-b) kazandığı çok vatandaşlık statüsü, sözleşmenin korumayı hedeflediği çok vatandaşlık halleridir.

lığın önlenmesi Avrupa Konseyi bünyesinde başka sözleşme ve protokollere konu yapılmıştır²⁵.

C. Ayırım Yapma Yasağı

Sözleşme, iki husus itibariyle ayırım yapma yasağı getirmektedir. İlk husus, vatandaşlığın biçimsel veçhesi, bağ olma özelliği itibariyle olup, vatandaşlığın kazanılması veya kaybı ile ilgili olarak hüküm ifade edecektir. Vatandaşlık bağının kurulması veya sona erdirilmesinde, cinsiyet, din, ırk, renk veya diğer millî veya etnik köken esasına dayalı her türlü ayırım ve uygulama âkit devlet hukuklarından çıkarılacaktır (md.5/1).

İkinci husus, vatandaşlığın kazanılmasını takiben, onun maddî veçhesine, statü olma özelliğine²⁶ ilişkindir. Vatandaşlık bağından doğan hak ve yükümlülükler itibariyle, an'asıl ve müktesep vatandaşlar arasında ayırım yapılmaması esası benimsenmiştir. Böylece, vatandaşlığın mutlak ve genel olma özelliği Sözleşmede de vurgulanmış olmaktadır (md.5/2).

IV. VATANDAŞLIĞA İLİŞKİN KURALLAR

A. Vatandaşlığın Kazanılmasına İlişkin Kurallar

1. Kan Esası

Kişinin nesep bağıyla bağlı olduğu ana veya babasının vatandaşlığını doğum sebebiyle kazanması olan kan esası (*ius sanguinis*) sözleşmede

²⁵ Bkz. *Convention on Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality* (ETS. 43, Strasbourg, 6.5.1963), <<http://www.coe.fr/legaltext/43e.htm>>; *Protocol Amending the Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality* (ETS.95, Strasbourg, 24.11.1977), <<http://www.coe.fr/legaltext/95e.htm>>; *Additional Protocol to the Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality* (ETS.96, Strasbourg, 24.11.1977), <<http://www.coe.fr/legaltext/96e.htm>>; *Second Protocol Amending the Convention on the Reduction of Cases of Multiple Nationality and Military Obligations in Cases of Multiple Nationality* (ETS.149, Strasbourg, 2.11.1993), <<http://www.coe.fr/legaltext/149e.htm>>.

²⁶ GÖĞER, *Tâbiyyet*, sh.5.

de kural olarak kabul edilmiştir. Buna göre, doğum anında âkit devletlerden birinin vatandaşı olan ana veya babanın çocuğu doğumla ana veya babasının mensup olduğu âkit devletin vatandaşlığını kanun yoluyla (*ex lege*) kazanacaktır (md.6/1-a).

Bununla birlikte, ülke dışında doğan çocuklar bakımından, kan esasının kabulü zorunlu görülmemiş, âkit devletlerin ülke dışında doğan çocuklar için ayırık kurallar sevk edebileceği kabul edilmiştir.

Yine, ana veya babası ile doğum anında nesep bağı kurulamamış çocukların hukukî durumunu da Sözleşme millî hukuk düzenlerinin ihtiyarına bırakmaktadır. Âkit devletler, nesep bağının, tanıma, mahkeme kararı veya benzer bir hukukî usulde kurulduğu çocukların vatandaşlık kazanmasını iç hukuka uygun olarak farklı şekilde düzenleyebilecektir.

Böylece, vatandaşlığın doğumla kazanılmasında kan esasını kural olarak kabul edilmekle birlikte, sadece ilgili âkit devletin ülkesinde doğmuş ve doğum anında âkit devlet vatandaşları ile nesep bağı kurulmuş çocuklar bakımından ahdî bir belirlilik sağlanmış, ülke dışında doğmuş çocuklar ile, hal değişikliği yoluyla ana veya babaya bağlanan çocukların hukukî durumu âkit devletlerin ihtiyarına bırakılmıştır. Bununla birlikte, bu sözleşme ile vatansızlığı önlemeyi amaçlayan âkit devletlerin (md.4/a; md.4/b), düzenlenmesi millî hukuk düzenlerine bırakılan konularda da bu amacı göz önünde tutmalarının milletlerarası taahhütlerinin bir gereği olduğu hatırlanmalıdır.

2. Vatansızlığı Önleyici Toprak Esası

Sözleşme, çağdaş yaklaşımlar ve kendi amaçları doğrultusunda, kural olarak, vatansızlığı önleyici toprak esasını benimsemektedir²⁷. Vatansızlığı önleyici toprak esasını, sözleşmede kabul edilen "herkesin vatandaşlığa sahip olmaya hakkı vardır" (md.4/a) ilkesi ile "vatansızlık önlenektir" (md.4/b) ilkelerinin doğal bir uzantısı olarak ortaya çıkmaktadır.

²⁷

Siyasî toprak esasının aksine, vatansızlığı önleyici toprak esasını vatandaşlığın doğum anında kazanılması hukukî sonucunu doğurmaktadır.

İlk olarak, ülkede doğmuş ve hangi sebeple olursa olsun başka bir devletin vatandaşlığını kazanamamış olan çocuklara kanun yoluyla (*ex lege*) doğum anında vatandaşlık kazanma imkânı tanınacaktır (md.6/2-a).

İkinci olarak, her âkit devlet, ülkesinde veya ülkesi sayılan yerlerde bulunmuş çocuklara (*foundlings*) vatandaşlık vermeyi kabul etmektedir (md.6/1-b). Bu çocuklar da, ilgili âkit devletin vatandaşlığını kanun yoluyla doğumla kazanacaktır.

3. Genel Olarak Vatandaşlığa Alınma ve İkamet Süresi

Her âkit devlet, ülkesinde hukuka uygun olarak mutaden sakin bulunan kişilere genel olarak vatandaşlığa alınma imkânı vermeyi taahhüt etmektedir. Bu surette, genel olarak vatandaşlığa alınma ilgili âkit devletin ülkesinde mutaden sakin bulunma (ikamet) şartına bağlanmaktadır. Bununla birlikte, ikamet şartına ilişkin süre müracaat tarihinden geriye doğru on yılı aşamaz (md.6/3). Vatandaşlığa alınmanın diğer şartları üzerinde ise durulmamıştır.

Âkit devletlerin ülkesinde doğmuş ve fakat başka bir devletin vatandaşlığını doğum anında kazanamamış olan çocukların da doğduğu ülkenin vatandaşlığını doğumdan sonra kazanması mümkün hale getirilmiştir. Bu çocuklar, doğumdan sonra, ilgili âkit devlet hukukunun öngördüğü usule uygun olarak bizzat veya kanunî temsilcinin yetkili makama yapacağı müracaatla âkit devlet vatandaşlığını kazanabilecektir (md.6/2-b). Bu halde de müracaat tarihinden geriye doğru, ülkede hukuka uygun olarak mutaden sakin olma şartı aranmasına cevaz verilmiş, ancak ikamet süresinin beş yılı geçmemesi kabul edilmiştir.

4. İstisnaî Vatandaşlığa Alınma

Âkit devletler, sözleşmede belirtilen yedi grup kişi hakkında vatandaşlığa alınma usulünü kolaylaştırmayı taahhüt etmiştir.

Buna göre;

a) âkit devlet vatandaşlarının eşlerinin (md.6/4-a);

- b) doğum anında, âkit devletlerden birinin vatandaşı olan anne veya babanın çocuklarının (md.6/4-b; md.6/1-a);
- c) ana veya babaları âkit devlet vatandaşlığını kazanmış veya kazanmak üzere olan çocukların (md.6/4-c);
- d) âkit devlet vatandaşları tarafından evlât edinilen çocukların (md.6/4-d);
- e) âkit devletlerin ülkesinde doğan ve hukuka uygun olarak mutaden sakin bulunan kişilerin (md.6/4-e);
- f) on sekiz yaşından itibaren, ilgili âkit devletin hukukunda öngörülen süreyle, ülkede hukuka uygun olarak mutaden sakin olan kişilerin (md.6/4-f);
- g) vatansızlar ile, âkit devletlerin ülkesinde hukuka uygun olarak mutaden sakin olması kabul edilmiş mültecilerin (md.6/4-g) vatandaşlığına alınması kolaylaştırılacaktır.

Bununla birlikte, istisnaî vatandaşlığa alınma şartları ile, anılan kişiler hakkında hangi şartların aranmaması suretiyle vatandaşlığa alınmanın kolaylaştırılacağı hususları Sözleşmede yer almamıştır. Ancak, ikamet süresi sınırlamasına ilişkin genel hüküm (md.6/3) burada da uygulanacaktır.

5. Yeniden Vatandaşlığa Alınma

Âkit devletler, millî hukuklarında öngörülen hal ve şartlarla, ülkelerinde halen mutaden sakin bulunan eski vatandaşlarının yeniden vatandaşlığa alınmasını (*recovery/ repatriation*) kolaylaştırmayı taahhüt etmiştir (md.9). Yeniden vatandaşlığa alınma şartları, ikamet süresi sınırlamasına ilişkin genel hüküm (md.6/3) dışında, millî hukuk düzenlerinin ihtiyarına bırakılmıştır.

B. Vatandaşlığın Kaybına İlişkin Kurallar

1. Kanun Yoluyla Kayıp/Yetkili Makam Kararıyla Kayıp

Bugün milletlerarası düzeyde, vatandaşlık bir insan hakkı olarak kabul

edilmektedir²⁸. Vatansızlık ise, bir hak değildir. Bu bakımdan, vatansızlığı önlemeye yönelik hukukî çabalar da milletlerarası hukuka aykırılık teşkil etmemektedir. Vatansızlığı önleme amacı doğrultusunda, vatandaşlığın kanun yoluyla veya yetkili makam kararıyla kaybında âkit devletlerin millî hukuk düzenlemelerinde yer verebileceği hukukî sebepler de sözleşmede tahdidî olarak belirlenmiştir.

Âkit devletler, sözleşmede sayılan sebepler dışındaki sebeplere millî hukuk düzenlemelerinde vatandaşlığın kanun hükmü icabı veya yetkili makam kararıyla kaybı sebebi olarak yer vermemeyi kabul etmektedir (md.7/1). Böylece, sonradan meydana gelen, *de iure nispî vatansızlığın* (*relative statelessness*) önlenmesi amaçlanmıştır.

Âkit devletlerin, vatandaşlığın kanun yoluyla veya yetkili makam kararıyla kaybında millî hukuk düzenlemelerinde yer verebileceği hukukî sebepler,

- a) yabancı devlet vatandaşlığının ilgilinin kendi isteği ile kazanılması;
- b) âkit devlet vatandaşlığının hile, yalan beyan veya başvuru sahibine atfedilebilen ve vatandaşlığa alınmaya etkili bir vakıanın gizlenmesi suretiyle kazanılması;
- c) yabancı askerî kuvvetlerin hizmetinde gönüllü olarak bulunmak;
- d) âkit devletin önemli menfaatlerine ciddî surette zarar veren fiillerde bulunmak;
- e) ülke dışında mutaden sakin vatandaş ile millî devleti arasında gerçek bir bağın bulunmaması;
- f) âkit devlet hukukuna uygun olarak çocuğun kanun hükmü icabı doğumla vatandaşlık kazanmasına yol açmış ön şartların (md.6/2-b) çocuk reşit olmadan önce ortadan kalkmış olması;
- g) çocuğun evlât edinenin veya evlât edinenlerden birisinin vatandaşlığını kazanması halinde evlat edinmedir.

---

²⁸

Bkz. Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi md.15.

Ancak, ilgili kişi vatansız kalacak ise, hile yalan beyan veya başvuru sahibine atfedilebilen ve vatandaşlığa alınmaya etkili bir vakıanın gizlenmesi suretiyle âkit devlet vatandaşlığının kazanılması hali (md.7/1-b) dışında, yukarıda anılan sebeplerle de olsa, âkit devlet vatandaşlığının kaybı kabul edilmemiştir (md.7/3). Böylece, ihlâlin ağırlık derecesi ne olursa olsun, Sözleşmenin birinci plânda vatansızlığı önleme amacını gerçekleştirmeyi hedeflediği ortaya çıkmaktadır.

Öte yandan, âkit devlet vatandaşı olan ana veya babanın kanun yoluyla veya yetkili makam kararıyla ilgili âkit devletin vatandaşlığını kaybetmesi halinde çocuklarının da vatandaşlığı kaybetmesi kural olarak öngörülebilecektir (md.7/2). Kollektif etki öngören bu kural, ana ve babanın ilgili âkit devlet vatandaşlığını kaybetmesi halinde uygulanır. Buna karşılık, ana veya babadan birisinin ilgili âkit devletin vatandaşı olarak kalmaya devam ettiği halde vatandaşlığın kaybının çocuklar üzerinde kollektif etkisi kabul edilmemiştir (md.7/2 c.2).

Yine, ana veya babanın, yabancı askerî kuvvetlerin hizmetinde gönüllü olarak bulunması (md.7/1-c), veya âkit devletin önemli menfaatlerine ciddî surette zarar veren fiillerde bulunması (md.7/1-d) sebebiyle vatandaşlıktan mahrum bırakıldığı hallerde de vatandaşlığın kaybı çocuklar üzerinde kollektif sonuç doğurmayacaktır (md.7/2 c.1).

2. İradî Kayıp: Çıkma

"Herkes vatandaşlığını değiştirmede serbest olmalıdır" sözleşmede vatandaşlık ilkelerinden birisi olarak açıkça belirtilmiş olmasa da, vatandaşlıktan çıkma (*renunciation*) imkânının tanınması suretiyle ilke dolaylı olarak ifadesini bulmuştur. Bununla birlikte çıkma, tamamen ilgili kişinin iradesine terk edilmiş de değildir.

İlk olarak, her âkit devlet, ilgili kişinin vatansız kalmaması şartına bağlı olarak vatandaşlıktan çıkmasına cevaz verecektir (md.8/1). Vatandaşlıktan çıkma vatansız kalmama şartına bağlandığından, vatandaşlıktan çıkmak isteyen âkit devlet vatandaşlarının yabancı bir devletin vatandaşlığını kazanmış veya kazanacak olması muhtemel şartlar olarak ortaya çıkmaktadır²⁹. Bu durum, çıkmanın sadece dışa göçe hizmet eden

²⁹ Öte yandan, sözleşme çok vatandaşlık halinde askerlik hizmetini konu edindiği

bir kurum³⁰ olarak değil, vatandaşlık hukukunun genel esaslarını yerine getirme amacına yönelik bir kurum olarak telâkki edildiğine işaret etmek bakımından önem taşımaktadır.

İkinci olarak, âkit devletlerin vatandaşlıktan çıkma hakkını tüm vatandaşlarına bahsetmemesi de mümkündür. Âkit devlet vatandaşlığından çıkma, sadece ülke dışında mutaden sakin vatandaşlarla sınırlandırılabilir (md.8/2). Böylece çıkma imkânının sadece ülke ile bağı zayıflamış kişilere tanınabilmesine cevaz verilmiştir.

V. ÇOK VATANDAŞLIK

A. Kural

Her devlet, millî düzenlemesini, çocukların doğumla (md.14/1-a); vatandaşlarının evlenme yoluyla kendiliğinden (md.14/1-b) kazandığı çok vatandaşlık statünü muhafaza etmesine, yedinci maddenin birinci paragrafında sınırlı sayıda belirtilen kayıp sebepleri saklı kalmak üzere (md.14/2), kanun hükmü icabı cevaz verecek biçimde sevk edecektir.

On dördüncü maddenin birinci fıkrasında yer verilen bu iki hal, sözleşmenin korumayı hedeflediği çok vatandaşlık halleridir. Bunlar dışında, yabancı devlet vatandaşlığını kazanmış kişinin mevcut âkit devlet vatandaşlığını muhafaza edip edemeyeceği (md.15/a) ile âkit devlet vatandaşlığının kazanılması veya muhafazasında yabancı vatandaşlıktan çıkma veya diğer bir surette ayrılma şartının aranıp aranmayacağı hususu âkit devletlerin ihtiyarına bırakılmıştır (md.15/b). Bununla birlikte, yabancı devlet vatandaşlığından çıkmanın veya diğer bir surette kaybın mümkün ya da makul olmadığı hallerde âkit devletler bu hususu kendi vatandaşlıklarının kazanılması veya muhafazası şartı olarak aramamayı taahhüt etmiştir (md.16).

hal de, modern ve çağdaş yaklaşımlara uygun olarak, çıkma ile askerlik hizmeti arasında ilişki kurulmamıştır.

³⁰

Bkz. GÖĞER, *Tâbiyet*, sh.115.

B. Çok Vatandaşların Hak ve Yükümlülükleri

Vatandaşlığın genelliği, sözleşmede birden çok vatandaşlığa sahip olanlar bakımından da tekrarlanmıştır. Buna göre, birden çok vatandaşlığa sahip olanlar da diğer vatandaşların sahip olduğu hak ve yükümlülüklerle sahip olacaktır (md.17/1).

Bununla birlikte, genelliğe ilişkin hükmün, âkit devletlerin birden fazla vatandaşlığa sahip vatandaşlarını diplomatik veya konsüler yoldan korumasına ilişkin milletlerarası kuralları (md.17/2-a) etkilemeyeceği kabul edilmiştir. Diplomatik veya konsüler himaye hakkı millî devlete ait (*nationality of claim rule*) olmakla birlikte, çok vatandaşlık halinde genel kuralın, millî devletlerin birbirlerine karşı diplomatik veya konsüler himaye hakkını kullanamamaları olduğu hatırlandığında³¹, Sözleşmenin bu kuralı üstü kapalı olarak tekrarladığı söylenebilir. Buna karşılık, bu hal dışında her bir millî devleti çok vatandaşlık sahibi kişiyi diplomatik veya konsüler yoldan himaye edebilir. Aynı kişi hakkında birden fazla millî devletin diplomatik himaye hakkını kullanması halinde ortaya çıkacak ihtilâfların ise, diplomatik himaye hakkının kullanılması ile ilgili olarak ortaya çıkan olumlu tâbiyet ihtilâfları için geliştirilen milletlerarası hukuk çözümleri (örn. gerçek/etkili vatandaşlık)³² çerçevesinde ele alınacağı açıktır.

Yine, birden çok vatandaşlık halinde, ilgili âkit devletin milletlerarası özel hukuk kurallarının uygulanmasının da bundan etkilenmeyeceği hüküm altına alınmıştır. Böylece, uygulanacak hukukun vatandaşlık esasına göre tayin edildiği hallerde, uygulanacak millî hukukun tayini amacı ile sınırlı olarak, olumlu tâbiyet ihtilâfları için getirilmiş millî hukuk çözümlerini konu edinen kanunlar ihtilâfı kurallarının uygulanmasına devam edilecektir.

³¹ BİLGE, S.: Tebaanın Yabancı Memleketlerde Diplomatik Himayesi, Ankara 1953, sh.88-91.

³² Çok vatandaşlık halinde milletlerarası diplomatik himaye hakkının kullanılmasına ilişkin *Canevaro, Nottebohm, Flengenheimer, Salem, Merge* davaları hakkında bkz. GÜNDÜZ, A.: Milletlerarası Hukuk, Temel Belgeler, Örnek Kararlar, Geliştirilmiş 3. Baskı, İstanbul 1998, sh.562 vd.

C. Çok Vatandaşlık Halinde Askerlik Yükümlülüğü

Çok vatandaşlık halinin neden olduğu ve sözleşmenin üzerinde önemle durduğu diğer bir hukukî sorun da çok vatandaşlık halinde askerlik yükümlülüğüdür.

Sözleşme, askerlik hizmetini vatandaşlığın kazanılması veya kaybı ile ilişkilendirmemiş, örneğin askerlik hizmetinin yerine getirilmesi âkit devlet vatandaşlığından çıkmanın bir şartı olarak kabul edilmemiştir.

Sözleşme, her millî devletin kendi ülkesinde kendi vatandaşlığını esas alan *lex forist* yaklaşımdan³³ askerlik hizmetinin ifası itibariyle ayrılmış, böylelikle birden çok askerlik hizmetinin ifasının önüne geçmeyi hedeflemiştir³⁴.

Birden çok âkit devlet vatandaşlığına sahip olan kişilerin, askerlik yükümlülüğünü vatandaşlığını taşıdığı âkit devlet ülkelerinden birisinde yerine getirmesi (md.21/1) kural olarak kabul edilmiştir.

Bu çerçevede Sözleşme, ilk olarak, birden çok vatandaşlığa sahip kişiye seçim hakkı tanımaktadır. Birden çok vatandaşlığa sahip kişi on dokuz yaşına girmeden önce, istediği takdirde, mutaden sakin bulunduğu millî (âkit) devletin hukukunun tam ve aktif askerlik için aradığı süreye en azından eşit süre ile, vatandaşlığını taşıdığı diğer devletlerden birisinde gönüllü askerlik yapmayı seçebilir (md.21/3-a c.2).

Birden çok vatandaşlığa sahip ilgili, yukarıda belirtilen seçim hakkını kullanmamış ise, mutaden sakin bulunduğu millî (âkit) devletin ülkesinde askerlik yükümlülüğünü yerine getirecektir (md.21/3-a c.1). Bu halde, sözleşmenin gerçek, etkili vatandaşlığa (*actual nationality, effective nationality*) yaklaşan bir tutum içinde olduğu izlenmektedir³⁵.

³³ *Lex fori*'nin üstünlüğü, vatandaşlık kanunlarında yer alan hükümlerin devletin egemenlik hakkına dayanılarak sevk edilmiş olması ile açıklanmaktadır: Bkz. GÖĞER, E.: Çifte Vatandaşlık, AÜHFD., C.44 (1995), S.1-4, sh.162 vd.

³⁴ Askerlik yükümlülüğünün âkit devlet ülkelerinden birinde yerine getirilmesi şeklini âkit devletler milletlerarası sözleşme ile de düzenleyebilir (md.21/2). Sözleşmeler rejimi dışındaki hallerde, *Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesinde* yer alan kurallar uygulanır (md.22/3).

³⁵ Aynı yaklaşım *Protocol Relating to Military Obligations in Certain Cases of Double Nationality (The Hague 1930)* (L.N. Doc. C.25. M.14. 1931. V.) md.1'-de de yer almıştır.

Bir âkit devletin ülkesinde mutaden sakin bulunan diğer âkit devletlerin vatandaşları ile, âkit olmayan devletlerin ülkesinde mutaden sakin bulunan âkit devlet vatandaşları ise, askerlik yükümlülüğünü vatandaşlığını taşıdıkları herhangi bir âkit devletin ülkesinde yerine getirebilirler (md.21/3-b).

Yukarıdaki kurallara uygun olarak, vatandaşlığını taşıdığı bir âkit devletin ülkesinde o devlet hukukunda öngörüldüğü usul ve şekilde askerlik yükümlülüğünü yerine getirecek kişiler, vatandaşlığını taşıdığı diğer âkit devletler bakımından da askerlik hizmetini yerine getirmiş sayılacaktır (md.21/3-c). Böylece, bu sözleşmenin ilgilinin vatandaşlığını taşıdığı âkit devletler arasında yürürlüğe girmesinden sonra, yirmi birinci maddenin üçüncü fıkrasının a ve b bendi kapsamına giren kişiler vatandaşlığını taşıdığı âkit devletlerden birisinin ülkesinde askerlik hizmetini yerine getirmekle vatandaşlığını taşıdığı diğer âkit devletlere karşı askerlik yükümlülüğünden kurtulmuş olmaktadır.

Yine, bu sözleşmenin ilgilinin vatandaşlığını taşıdığı devletler arasında yürürlüğe girmesinden önce, vatandaşlığını taşıdığı âkit devletlerden birinin ülkesinde o devletin hukukuna uygun olarak askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş kişiler de, vatandaşlığını taşıdığı diğer âkit devletler bakımından askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş kabul edilecektir (md.21/3-d).

Millî devletlerinden birisinin hukukunda askerlik yükümlülüğü bulunmayan âkit devlet vatandaşları ise, ancak o âkit devletin ülkesinde mutaden sakin ise, vatandaşlığını taşıdığı diğer âkit devletler bakımından da askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılacaktır. Bununla birlikte, mutad mesken, âkit devletlerin imza, onay belgesinin tevdi, kabul veya katılma evraklarında belirteceği belirli yaşa kadar elde edilmemişse, ilgilinin vatandaşlığını taşıdığı ve askerlik yükümlülüğü arayan diğer âkit devlet ilgiliyi askerlik hizmetini yerine getirmiş kabul etmeyebilir (md.22/b).

Yine millî devletlerinden birisinin hukukunda askerlik yükümlülüğü bulunmayan âkit devlet vatandaşları, o âkit devletin askerî kuvvetlerinde gönüllü olarak, vatandaşlığını taşıdığı diğer âkit devletlerin ülkesinde öngörülen aktif askerlik süresine toplam ve etkin olarak en azından eşit süreyle askerlik yapmış ise, mutaden nerede sakin olduğuna bakılmak-

sızın, askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılacaktır (md.22/c).

Sözleşmeye göre, askerlik yükümlülüğü ile alternatif sivil hizmetlerden muafiyet imkânı da bulunmaktadır. Aksi yönde düzenleme öngören bir milletlerarası sözleşme bulunmadığı sürece aşağıdaki kurallar çok vatandaşlar hakkında da uygulanacaktır (md.22). Birden çok vatandaşlığa sahip kişi,

- vatandaşlığını taşıdığı ve mutaden sakin olduğu âkit devletin ülkesinde; veya,
- 19 yaşına girmeden önce, kendi isteği ile, vatandaşlığını taşıdığı âkit devletlerden birisinin ülkesinde; veya,
- mutad meskeni, vatandaşlığını taşıdığı âkit devlette bulunmayıp diğer bir âkit devletin ülkesinde olanlarla, âkit olmayan bir devletin ülkesinde mutaden sakin bulunan âkit devlet vatandaşları, vatandaşlığını taşıdığı âkit devletin ülkesinde askerlik yükümlülüğünden muaf tutulmuş veya alternatif olarak sivil hizmet ifa etmiş ise, vatandaşlığını taşıdığı diğer âkit devletlerin ülkesinde de askerlik yükümlülüğünü yerine getirmiş sayılacaktır (md.22/a; md.21/3-c; md.21/3-a; md.21/3-b).

Öte yandan sözleşme, tek bir halde çifte askerlik yükümlülüğüne cevaz vermektedir. Buna göre, ilgili, vatandaşlığını taşıdığı ve mutaden sakin olduğu âkit devletin ülkesinde aktif askerlik hizmetini tamamlamış olduğu hal de (md.21/3-a), sonradan mutad meskenini vatandaşı olduğu diğer bir âkit devletin ülkesine nakletmiş ise, sadece mutad meskenini naklettiği bu hal ile sınırlı olarak, naklin yapıldığı millî devlete karşı askerlik yükümlülüğünün devam ettiği esası benimsenmiştir (md.21/3-e). Kural, çok vatandaşlık hallerinin olmasa da, âkit devlet ülkeleri arasında gerçekleşebilecek muhtemel mutad mesken değişikliklerinin önüne geçecek bir özellik taşımaktadır. Bu açıdan, kuralın, birden çok âkit devletin vatandaşlığını haiz kişilerin sözleşmeye taraf diğer millî devletin ülkesinde yerleşme hürriyetini sınırlandıracağı söylenebilir.

Son olarak, bu sözleşmenin çok vatandaşların askerlik yükümlülüğüne ilişkin hükümlerinden istifadenin hiç bir yönden ilgilinin vatandaşlık statüsü üzerinde olumsuz bir hukukî sonuç doğurmayacağı da ifade edilmiştir (md.21/3-f). Böylece âkit devletler, vatandaşlığını taşıdığı di-

ğer bir âkit devletin ülkesinde askerlik yükümlülüğünü ifa eden vatandaşlarını, sırf bu sebeple vatandaşlıktan mahrum bırakmamayı taahhüt etmektedir. Ancak, çok vatandaşlığa sahip kişilerin askerlik yükümlülüğüne ilişkin olarak bu sözleşmede yer alan taahhütler, seferberlik halinde âkit devletleri bağlamayacaktır (md.21/3-g).

VI. ARAZİ TERK VE İLHAKI VE VATANDAŞLIK

A. İlkeler

Sözleşme, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı yollarından biri olan arazi terk ve ilhaki (*state succession*)³⁶ hakkında da esas ve kurallar getirmektedir.

Arazî terk ve ilhakında vatandaşlık meselelerini düzenlerken, hukukun üstünlüğü, insan hakları, bu sözleşmede yer alan vatandaşlık ilkeleri (md.4), ayırıcılık yasağı (md.5) ile sözleşmede arazî terk ve ilhakında vatandaşlığın düzenlenmesine ilişkin olarak yer verilen özel esaslara (md.18/2) vatansızlığın korunması amacıyla âkit devletlerin saygı göstermesi asıldır (md.18/1)³⁷.

Arazi terk ve ilhaki, bu konuda akdedilen bir sözleşme ile tamamlanır. Terk ve ilhaki konu edinen sözleşmede o arazi ile ilgisi yeterli kabul edilen kişilerin vatandaşlığını düzenleyen hükümler yer alır. İşte Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, arazi terk ve ilhakında vatandaşlık konusuna milletlerarası sözleşmeler ile düzenleme getirilirken âkit devletlerin dikkate alması gereken ortak özel esaslara on sekizinci maddenin ikinci fıkrasında yer vermektedir. Bunların, arazi terk ve ilhaki yoluyla vatandaşlığın kazanılması ve kaybı söz konusu olduğunda millî devletlerin

³⁶ Arazî terk ve ilhaki halinde vatandaşlığın düzenlenmesine ilişkin olarak Birleşmiş Milletler Milletlerarası Hukuk Komisyonu tarafından hazırlanmakta olan yeni bir milletlerarası düzenleme çalışması için bkz. *Draft Articles on Nationality of Natural Persons in Relation to the Succession of States adopted by the Commission on second reading 1999*, <<http://www.un.org/law/ilc/convents.htm#completed>>.

³⁷ Arazî terk ve ilhaki halinde âkit devletlerin vatandaşlık meselelerini ve mümkün olduğu takdirde diğer devletlerle olan ilişkilerini milletlerarası sözleşme ile düzenlemeleri esası kabul edilmiştir (md.19).

münhasır yetkisini sınırlayan, doktrinde vatandaşlığın olumsuz milletlerarası hukukunun bir parçası olarak anılan esaslardan olduğu söylenebilir³⁸.

Âkit devletler, vatandaşlık bahşederken veya mevcut vatandaşlığın muhafazası hakkında karar verirken, sözleşmede açıkça belirtilen aşağıdaki hususları değerlendirmeye esas alacaktır.

Bunlar, ilgili kişinin,

- a) devletle olan gerçek ve etkili bağı (md.18/2-a)³⁹;
- b) arazi terk ve ilhakı sırasında mutaden sakin olduğu yer (md.18/2-b);
- c) isteği (md.18/2-c)⁴⁰;
- d) köken olarak ait olduğu ülkedir (md.18/2-d)⁴¹.

Öte yandan, âkit devletler, ilhak eden devletin vatandaşlığının kazanılması şartı olarak terk eden devletin vatandaşlığının bırakılmasını da arayabilecektir. Birden çok vatandaşlığa cevaz vermeyen bu şart, terk eden devletin hukukuna göre vatandaşlıktan çıkma veya diğer bir surette vatandaşlığın kaybı mümkün değilse, ya da somut olayın özelliklerine göre bu şartın aranması makul değilse, aranmayacaktır (md.18/3; md.16).

³⁸ Karş. WEISS, sh.140.

³⁹ Bu surette, vatandaşlığın gerçekliği ilkesine değer atfedilmiştir.

⁴⁰ Böylece, ilhak edilen arazide yaşayanlara, kişinin zorla vatandaşlığının değiştirilmemesi düşüncesiyle opsiyon hakkı tanınması gereğine dolaylı olarak işaret edilmektedir.

⁴¹ Md.18/2-b ve md.18/2-d'deki esaslardan hareketle, vatandaşlığı değişecek kimselerin arazide doğmuş (köken kriteri) ve orada mutaden sakin bulunan kişiler olduğu söylenebilir. Bu surette Sözleşme, arazi terk ve ilhakında vatandaşlık bahşedilirken başvurulması önerilen mevcut kriterlere mutad mesken kriterini de eklemektedir. Kimlerin vatandaşlığının değişeceği hususunda başvurulması ileri sürülen muhtelif kriterler için bkz. FİŞEK, sh.97-98; GÖĞER, *Tâbiyet*, sh.100-102.

B. Terk Eden Devletin Vatandaşları Hakkında Geçerli Olacak İlkeler

Arazi terk ve ilhakında genellikle ilhak edilen arazide mümkün olduğunca az yabancının kalması istenir. Bu sebeple, arazi terk ve ilhakını konu edinen sözleşmelerde genellikle ilhak eden devletin vatandaşlığını kazanmamış ya da kazanmamış kişilerin ilhak edilen araziye terk etmeleri lüzumu öngörülür⁴². Avrupa Vatandaşlık Sözleşmesi, bu zorunluluğa son vermektedir.

İlhak eden devletin vatandaşlığını kazanmamış ve fakat ilhak edilen arazide yaşayan terk eden devlet vatandaşlarının hukukî durumunu korumak amacıyla, ilhak eden âkit devlete bu kişiler bakımından da milletlerarası vecibeler yüklenmiştir. İlhak eden âkit devletin vatandaşlığını kazanmamış kişiler itibariyle de, âkit devletler, sözleşmede kabul edilen ilkelere saygı göstermeyi kabul etmiştir.

Buna göre, ilk olarak, ilhak edilen arazi üzerinde mutaden sakin olan ve ilhak eden devletin vatandaşlığını kazanmamış terk eden devlet vatandaşları arazide kalma hakkına sahip olacaktır (md.20/1-a). Böylece, ilhak eden devletin vatandaşlığını seçmemiş ya da vatandaşlığa alınmamış kişilerin ilhak edilen araziye terk etme zorunluluğunun önüne geçilmiş olmaktadır.

İkinci olarak, ilhak edilen arazide kalma imkânı tanınmış olan terk eden devlet vatandaşlarının, sosyal ve ekonomik hakların kullanılması itibariyle ilhak eden devletin vatandaşları ile eşit işlem görmesi (md.20/1-b) kabul edilmiştir. Bununla birlikte, âkit devletler, yabancı sıfatını haiz olacak anılan kişilerin, kamu gücünün kullanılmasına müncer kamu hizmetlerinde çalışmalarını yasaklayabilir (md.20/2).

Son tahlilde, arazi terk ve ilhakında, terk eden devletin, ilhak eden devletin, ve arazide doğmuş olup ilhak sırasında orada mutaden sakin kişilerin meşru menfaatleri arasında ortaya çıkan çatışmanın⁴³, kişilerin menfaati üstün tutulmak suretiyle çözüldüğü; ilhak edilen arazide ilhak

⁴² Bkz. FİŞEK, sh.106.

⁴³ Bkz. GÖĞER, *Tâbiyyet*, sh.102.

sırasında mutaden sakin bulunan terk eden devletin vatandaşlarına, ilhak eden devletin ülkesinde, sosyal ve ekonomik haklar ile ikamet haklarından yararlanma ile sınırlı *özel statülü yabancı* statüsü tanındığı görülmektedir.